

**ДОРМЖЛОХ НЬ ХУДАЛ МЭДЭЭЛЭЛ ТАРААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ШИНЖГҮЙ ГЭЖ
ДҮГНЭСЭН УЛСЫН ДЭЭД ШҮҮХИЙН ТОГТООЛД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ**
**A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF THE SUPREME COURT DECISION THAT INSULTING
IS NOT A CRIME OF SPREADING FALSE INFORMATION**

Б.Пүрэвсүрэн
Глоб интернэшнл төвийн хуульч

Товч агуулга: Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйл Худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэгт 2020-2024 оны эхний хагаст нийт 2260 хэрэг бүртгэл үүссэн нь хэвлэлийн эрх чөлөөг хязгаарлахад томоохон нөлөөлөл үзүүлж байна. Үндсэн хуулийн цэцээс 2024 оны наймдугаар сарын нэгний өдөр Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг Монгол улсын Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг зөрчсөн эсэх асуудлаар маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагаа үүсгэх тухай 98 дугаар тогтоол гарсан. Худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэгтэй холбоотой Улсын Дээд Шүүхээс 2024 оны 10 дугаар сарын хоёрны өдөр шийдвэрлэсэн дугаар 2024/ХШТ/110 тогтоол нь тус гэмт хэргийг хяналтын шатнаас шийдвэрлэсэн хамгийн анхны тохиолдол учраас тус шүүхийн шийдвэрийг сонгон авсан нь судалгаа шинжилгээ болон хууль хэрэглээний ач холбогдолтой хэмээн үзсэнээр сонгон авах үндэслэл болов. Эндээс үзвэл, гүтгэх, гутаах, доромжлох өөр хоорондоо харилцан адилгүй гурван тусдаа үйлдэлд Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэгт холбогдуулан ял шийтгэл хүлээлгэхгүй байхаар шийдвэрлэсэн нь практикт хууль хэрэглээний нэгдмэл байдлыг хангах түүхэн ач холбогдол бүхий шийдвэр болсон гэж дүгнэж болохоор байна.

Abstract: Article 13.14 of the Criminal Code A total of 2,260 cases were registered in the first half of 2020-2024 for the crime of spreading false information, which has a significant impact on restricting press freedom. On August 1, 2024, the Constitutional Court issued Resolution No. 98 on initiating a dispute resolution process on whether Part 1 of Article 13.14 of the Criminal Code violated the relevant provisions of the Constitution of Mongolia. Resolution No. 2024/XIIT/110, decided by the Supreme Court on October 2, 2024, regarding the crime of spreading false information, is the first case in which this crime was resolved at the supervisory level, and the court's decision was selected as it was considered to be of research and legal application significance. From this, it can be concluded that the decision not to impose punishment for the crime of spreading false information in accordance with Article 13.14, Part 1 of the Criminal Code for three separate and distinct acts of defamation, defamation, and insult is a historically significant decision that ensures the uniformity of law application in practice.

Түлхүүр үгс: Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө, хэвлэн нийтлэх эрх чөлөө, худал мэдээлэл тараах, доромжлох, гүтгэх, гутаах, гутаан доромжлох, илт худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэг, гүтгэх зөрчил, худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийн тоо баримт, хэвлэлийн эрх чөлөөний тайлан, бусдын нэр төр, нэр алдар, алдар хүндийг хамгаалах, олон нийтийн сүлжээнд, гутаан доромжилсон агуулгатай бус харин илт худал мэдээллийг олон нийтэд тараасан үйлдэл, гэмт хэргийн шинжгүй

Keywords: Freedom of expression, freedom of expression, spreading false information, insult, defamation, defamation, defamation, defamation, crime of spreading obviously false information, defamation violations, statistics on the crime of spreading false information, press freedom report, protection of the honor, reputation, and fame of others, on social networks, act of spreading clearly false information to the public, not with defamatory content, not criminal

Үндсэн хэсэг

УИХ-аас 2020 оны 01 дүгээр сарын 10-ны өдөр Эрүүгийн хуульд 13.14 дүгээр зүйл буюу “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийг шинээр хуульчилж, 2020.02.13-ны өдөр “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлд нийтлэгдсэн.¹ Худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийн тоо баримтын тухайд, Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйл Худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэгт 2020-2024 оны эхний хагаст нийт 2260 хэрэг бүртгэл үүссэн² нь хэвлэлийн эрх чөлөөг хязгаарлахад томоохон нөлөөлөл үзүүлж байна.

/Доорх мэдээллийг 2025.11.01-ний өдөр зохион байгуулагдсан Хэвлэл мэдээллийн эрх зүйн форумд хуульч Д.Оросоогийн тавьсан илтгэлээс авав./

Д/д	Он	Хэрэг бүртгэлийн хэргийн шийдвэрлэлт	Хэрэг бүртгэлийн хэргийн шийдвэрлэлт			Мөрдөн байцаалтын хэргийн шийдвэрлэлт				
		Нийт хэрэг	Нэгтгэгдсэн	Хэрэг бүртгэлийн хэргийг хаасан	Эрүүгийн хэрэг үүсгэж яллагдагчаар татсан	Нийт хэрэг	Хэрэгсэхгүй болгосон	Түдгэлзүүлсэн	Нэгтгэсэн	Шүүхэд шилжүүлсэн
1	2020	258	7	122	19	26	0	0	3	19
2	2021	388	5	227	25	44	10	0	7	22
3	2022	438	6	216	30	43	3	1	6	26
4	2023	622	9	286	47	64	1	1	9	40
5	2024 оны эхний хагас жил	554	2	197	23	47	1	0	8	26
6	Бүгд	2260	29	1048	144	224	15	2	33	133

Глоб Интернэшнл төвөөс жил бүр гаргадаг Хэвлэлийн эрх чөлөөний тайланд³ 2022 оны тавдугаар сарын нэгний өдрөөс 2024 оны тавдугаар сарын гуравны өдөр хүртэлх хугацаанд Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлд заасан “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэсэн анхан шатны шүүхийн хүчин төгөлдөр 45 шийдвэр байгаа талаар дурдсан. Үндсэн хуулийн цэцээс 2024 оны наймдугаар сарын нэгний өдөр Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг зөрчсөн эсэх асуудлаар маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагаа үүсгэх тухай 98 дугаар тогтоол гаргасан.

Худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэгтэй холбоотой Улсын Дээд Шүүхээс 2024 оны 10 дугаар сарын хоёрны өдөр шийдвэрлэсэн дугаар 2024/ХШТ/110 тогтоол нь тус гэмт хэргийг хяналтын шатнаас шийдвэрлэсэн хамгийн анхны тохиолдол учраас тус шүүхийн шийдвэрийг

¹ “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл, 2020.02.13, №07 /1109/ <http://parliament.mn/n/wzmy>

² Шүүхийн ил тод байдал төслийн хүрээнд Олон улсын эрх зүйн хөгжлийн байгууллагаас (IDLO) 2024 оны 11 дүгээр сарын 27-ны өдөр хийсэн сургалтын үеэр тус статистикийг танилцуулсан.

³ “Хэвлэлийн эрх чөлөөний тайлан-2022-2023” Глоб Интернэшнл төв ТББ, 31 дэх тал. Дэлгэрэнгүйг эндээс үзнэ үү. https://www.gic.mn/public/docs/freedom_report/media_freedom_report_2022_2023_mn.pdf

сонгон авсан нь судалгаа шинжилгээ болон хууль хэрэглээний ач холбогдолтой хэмээн үзсэнээр сонгон авах үндэслэл болов. Тухайлбал,

Б.Б нь 2023 оны 02 дугаар сарын 12-ны өдөр цахим орчинд “... Нам дагаж хоолоо олж иддэг, эрх мэдэлтнүүдэд үйлчилдэг тавиул гөлөгнүүд мөнгө, эрх мэдлийн төлөө юу ч хийхэд бэлэн болжээ. 2024 оны УИХ-ын сонгуулиас өмнө ... Х бөгс долоогч, ... дарга Д, ... асан Б шоронгийн манаач ... дарга Б, ... гишүүн Б нарыг зайлуулж байж Ардчилсан сонгууль зохион байгуулах талаар ярих боломжтой” гэсэн худал мэдээ тараасан гэмт хэрэгт холбогджээ.

Чингэлтэй дүүргийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүх шүүгдэгч Б.Б-ыг Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 13.14 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан “худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийг үйлдсэн гэм буруутайд тооцож, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 13.14 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар 500 нэгжтэй тэнцэх хэмжээний буюу 500.000 төгрөгөөр торгох ял шийтгэж, уг ялыг шийтгэх тогтоол хуулийн хүчин төгөлдөр болсон үеэс 90 хоногийн хугацаанд хэсэгчлэн төлөхөөр тогтоож, Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 5.3 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэгт зааснаар торгох ялыг шүүхээс тогтоосон 90 хоногийн хугацаанд биелүүлэхгүй бол торгох ялын арван таван нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгийг нэг хоногоор тооцож хорих ялаар солихыг сануулж шийдвэрлэсэн байна.

Харин Нийслэлийн Эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны шүүх анхан шатны шүүхийн шийтгэх тогтоолыг хэвээр үлдээж, шүүгдэгч Б.Б-ы давж заалдсан гомдлыг хэрэгсэхгүй болгож шийдвэрлэжээ.

Энэхүү шүүхийн шийдвэрт дүн шинжилгээ хийе.

Б.Б-д холбогдох Худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэг. Улсын Дээд Шүүхийн 2024 оны 10 дугаар сарын 02-ны өдрийн дугаар 110 тогтоол⁴. Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйл.

1/ Гэмт хэргийн шинжийн талаар:

Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйл /Худал мэдээлэл тараах/-ийн 1 дэх хэсэгт зааснаар “Хүний нэр төр, алдар хүнд, хуулийн этгээдийн ажил хэргийн нэр хүндэд халдсан илт худал мэдээллийг олон нийтэд тараасан” бол 450,000–аас 1,300,000 төгрөгөөр торгох, эсхүл 240–720 цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл 1-3 сар хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэнэ.

Энэхүү зохицуулалтаас харахад, дараах ойлголт гарч ирж байна. Үүнд:

- хүний “нэр төр”, “алдар хүнд”,
- хуулийн этгээдийн “ажил хэргийн нэр хүнд”
- “илт худал мэдээлэл”
- “олон нийтэд тараах”

Хяналтын шатны шүүхэд шүүгдэгч Б.Б гаргасан гомдолдоо “... Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлийн “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийн хувьд “... Хүний нэр төр, алдар хүнд, хуулийн этгээдийн ажил хэргийн нэр хүндэд халдсан илт худал мэдээллийг олон нийтэд тараасан бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс нэг мянга гурван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл нэг сараас гурван сар хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг

⁴ Тус тогтоолыг бүрэн эхээр нь эндээс үзнэ үү. https://shuukh.mn/single_case/3628?daterange=2024-10-01%20-%202024-12-31&id=3&court_cat=2&bb=1

хязгаарлах ял шийтгэнэ.” заасан байх бөгөөд тус гэмт хэрэг нь “нэр төр, алдар хүндэд халдсан, илт худал мэдээлэл тараасан” байхыг шаардах бөгөөд иргэн Б.Б-ын хийсэн үйлдэл нь хохирогч нарын нэр төр, алдар хүндэд халдсан илт худал мэдээлэл байсан эсэх эргэлзээтэй объектив шинж бүрэн хангагдаагүй байхад давж заалдах шатны шүүх иргэн Б.Б-ыг гэмт хэрэг үйлдсэн хэмээн ял оногдуулсан үйлдэл нь хууль зүйн хувьд үндэслэлгүй байна. Мөн түүнчлэн, давж заалдах шатны шүүхийн магадлалын тодорхойлох хэсэгт “... Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлд “худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийг нэмэлтээр оруулсан бөгөөд энэ гэмт хэрэг нь “нэр хүндэд халдсан илт худал мэдээллийг олон нийтэд тараасан” гэж объектив талын шинжээр нь тодорхойлогдсон, “илт худал мэдээлэл” гэсэн ойлголтод зарим тохиолдолд тодорхой үйл баримт, болсон үйл явдалд үнэлэлт дүгнэлт өгсөн, шүүмжилсэн, тодорхой үндэслэл бүхий боловч ингэх явцаа нэр хүндийг гутаасан, түүнд халдсан, бодит баримтыг бүрэн гүйцэд бус, алдаатай мэдээлэл тараасныг хамруулан ойлгоно” хэмээн дүгнэсэн. Гэтэл иргэн Б.Б-ын хэлсэн зүйлс нь хохирогч нарын “нэр алдар хүндэд халдсан, илт худал мэдээлэл тараасан” үйлдэл биш бөгөөд үзэл бодлоо илэрхийлэх үедээ залуу хүний омоглон зангаар хэтрүүлж хохирогч нарыг доромжилсон өнгө аясаар л хэлсэн зүйлс бөгөөд энэ нь гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний шинжийг хангахгүй юм хэмээн гаргасан гомдолдоо дурдсан.

Эндээс үзвэл доромжлохыг гэмт хэрэгт хэрхэн тооцож ирсэн талаар товч дурдах нь зүйтэй юм. Тухайлбал, Монгол Улсын үе үеийн Эрүүгийн хуульд доромжлох, гүтгэх үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцож хуульчилж ирсэн. Ингэхдээ бусдын нэр төр, нэр алдар, алдар хүндийг хамгаалах зорилгоор юм. Ял шийтгэлийн хувьд 1942, 1961, 1986 оны Эрүүгийн хуульд зааснаар торгох, донгодох, албадан ажил хийлгэх хэлбэртэй байсан. Харин 2002 оны Эрүүгийн хуульд торгохоос гадна баривчлах шийтгэлтэй болсон бөгөөд хүнд, онц хүнд гэмт хэрэгт холбогдуулан яллуулахаар гүтгэснээс хүнд хор уршиг учирсан бол хорих шийтгэлтэй байхаар заасан. Энэ уламжлал 2017 оноос ялимгүй өөрчлөгдөж, Эрүүгийн хуулиас гүтгэх, доромжлох үндсэн гэмт хэргийг хассан ч “жигжиг гэмт хэргийн хууль” гэгддэг Зөрчлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад 6.21 дүгээр зүйл буюу “Гүтгэх” зөрчлийг оруулж, “Хүний нэр төр, алдар хүнд, хуулийн этгээдийн ажил хэргийн нэр хүндийг гутаан доромжилсон худал мэдээллийг нийтэд дэлгэсэн, эсхүл мэдээллийн хэрэгсэл, нийтийн сүлжээгээр тараасан бол хүнийг хоёр мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг хорин мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно” гэж заасан⁵ нь 2020 оны 01 дүгээр сарын 10-ны өдөр Эрүүгийн хуульд 13.14 дүгээр зүйл буюу “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийг шинээр оруулсан хүртэлх хугацаанд буюу хоёр жил хагасын хугацаанд үйлчилж байв. Зөрчлийн тухай хуулийн тусгай ангийн 6.21 дүгээр зүйлд заасан Гүтгэх зөрчил 2018 онд 496 гарснаас хялбаршуулсан журмаар 10 зөрчлийг шалган шийдвэрлэж, зөрчлийн 486 хэрэг нээн шалгаж, 76 хүнд шийтгэл оногдуулсан. 2019 онд 520 гарснаас хялбаршуулсан журмаар 10 зөрчлийг шалган шийдвэрлэж, зөрчлийн 512 хэрэг нээн шалгаж, 101 хүнд шийтгэл оногдуулсан. 2020 онд 95 гарснаас хялбаршуулсан журмаар таван зөрчлийг шалган шийдвэрлэж, зөрчлийн 90 хэрэг нээн шалгаж, 35 хүн шийтгэл оногдуулжээ⁶, хууль хэрэгжиж байсан хугацаанд нийтдээ 1111 зөрчил гарснаас, 212 хүнд шийтгэл оногдуулсан байна.

Цаашилбал, иргэн Б.Б өөрийн үзэл бодлоо илэрхийлсэнтэй холбоотойгоор гомдолдоо тайлбарласан. Үүнд,

1. “Нам дагаж хоолоо олж иддэг”,
2. “Эрх мэдэлтнүүдэд үйлчилдэг”,

⁵ Л.Галбаатар, “Доромжлох гэмт хэргийг дахин сэргээх нь зөв эсэх асуудал”, Улаанбаатар хот, 2023 он.

⁶ Нээлттэй нийгэм форум, “Худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэж буй практик”, 45 дахь тал, Улаанбаатар 2021 он.

3. “... тавиул гөлөгнүүд”,
4. “... эрх мэдлийн төлөө юу ч хийхэд бэлэн болжээ ...”,
5. “... .. У.Х бөгс долоогч ...дарга Д...”,
6. “... Х.Б шоронгийн манаач СЕХ-н ... дарга Б ...”,

7. “... Хохирогч нарыг зайлуулж байж ардчилсан сонгууль зохион байгуулах талаар ярих боломжтой...” гэх зэргийг дурдсан. Мөн нотолбол зохих асуудлын талаар өөрийн байр суурийг шүүх хуралдааны үеэр илэрхийлэхдээ, үзэл бодлоо илэрхийлсэн үү, эсхүл худал мэдээлэл тараасан уу гэдгийг тогтоосны дараа энэ нь ажил хэргийн нэр хүнд, алдар хүндэд нь яаж нөлөөлсөн болохыг тогтоох ёстой байхад аль аль хийгдээгүй байхад намайг гэмт хэрэг хийсэн гэж үзэн ял оногдуулж байгаа өөрөө хууль зүйн хувьд үндэслэлгүй гэж үзсэн байна.

2/ Нотлох баримт, нотолбол зохих байдлын талаар:

Прокурор Б.Мөнгөншагайн шүүх хуралдаанд хэлсэн хууль зүйн дүгнэлтэд дурдагдсан дараах нотолбол зохих асуудлуудыг авч үзвэл,

-Мөрдөн шалгах ажиллагаагаар тухайн албан тушаалд хэзээ, хэрхэн томилогдсон болохыг шалгаж тогтооход хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу томилогдсон, болзол шаардлагыг хангасан төрийн хаагчид байсан.

-Тухайн албан тушаалд томилогдсоноор ямар эрх мэдэлтнүүдэд хэрхэн үйлчилсэн талаар баримт байхгүй байхад гүтгэсэн мэдээллийг олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр тараасан.

-Хэнээс мөнгө авч, ямар эрх мэдлийн төлөө юу хийсэн талаар тодорхой зүйл байхгүй байхад зохиомол зүйл ярьсан.

-Энэ гэмт хэргийн хувьд бөгс долоогч гэдгийг шууд утгаар нь бус тал засах, долигонох талаас нь авч үзнэ. Гэтэл ... ямар харилцаа холбоотой, хэрхэн тал зассан талаар баримт байхгүй.

-Мөн урьд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албанд ажиллаж байсантай нь холбогдуулан “... асан Б шоронгийн манаач...” гэж доромжилсон мэдээллийг тараасан нь худал мэдээлэлд хамаарч байна.

-Сэдэлтийн хувьд Б.Б-ыг ажлаас нь гаргахаар хавчиж, шаардсан үйл баримт нотлогдоогүй. Харин ажил хэргийн хувьд таарамжгүй харилцаатай байсан ба Б.Б өөрийн хүсэлтээр ажлаасаа гарч, өс хонзон, хардалтын шинжтэй, олон нийтийн сүлжээнд тавигдсан тодорхой бус, цуу ярианд үндэслэсэн мэдээллийг нийтэд тараасан нь нийгмийн хор аюул их, ардчилсан сонгууль болохгүй гэдэг агуулгаар мэдээлэл тараасан

Эрүүгийн хуулийн 1.2 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт зааснаар Эрүүгийн хуулийг төсөөтэй хэрэглэхгүй, 4 дэх хэсэгт зааснаар энэ хуулийн нэр томьёо, ухагдахууныг тайлбарлахад Монгол Улсын хууль, Монгол Улсын хуулиар соёрхон баталсан, нэгдэн орсон олон улсын гэрээнд заасан тодорхойлолт, хэм хэмжээг баримтална. Түүнчлэн, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 1.15 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт зааснаар Эрүүгийн хууль, энэ хуулийг тайлбарлах, хэрэглэхэд эргэлзээ гарвал түүнийг сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтанд ашигтайгаар шийдвэрлэнэ.

Тэгэхээр шүүхээс дээрх хэргийг шийдвэрлэхдээ хохирогчдын “нэр төр”, “алдар хүнд”, түүнд халдсан “илт худал мэдээлэл” гэх ойлголтыг заавал тайлбарлах ёстой байжээ. Харамсалтай нь, Монгол Улсад хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй хууль тогтоомжуудад илт

худал мэдээллийг ангилан тайлбарласан эрх зүйн орчин бүрдээгүйгээс хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцогч эрх бүхий этгээдүүд харилцан адилгүй ойлгож, хуулийг нэг мөр тайлбарлан хэрэглэхгүй байгаа нийтлэг зүй тогтол ажиглагдаж байна. Харин УИХ-д 2025 оны нэгдүгээр сарын 23-ны өдөр өргөн барьсан⁷ Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулийн төсөлд⁸ дараах байдлаар авч үзсэн нь сайшаалтай юм.

Нөгөө талаас, хохирогч тус бүрийн нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүнд харилцан адилгүй болох талаар дүгнэлт өгөх нь зүйтэй юм. Ийн дүгнэлт өгөөгүйн улмаас, Хөвсгөл аймгийн сум дундын Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2020 оны 04 дүгээр сарын 03-ны өдрийн №00112 шийдвэрт⁹ нийт төрийн албан хаагчдын нэр төр, алдар хүндийг адилтган авч үзэж, Эрүүгийн хуулийн 13.14 дэх хэсэгт заасан хүний нэр төр, алдар хүнд гэх ойлголтыг объектоор нь хүмүүсийн нэр төр, алдар хүнд гэж үзэн хэрэглэх ёсгүй хуулийг хэрэглэсэн хууль хэрэглээний ноцтой алдаа гаргаж байсан жишээ бий.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 50 дугаар зүйлийн 50.1.4 дэх хэсэгт “Үндсэн хуулиас бусад хуулийг зөв хэрэглэх талаар албан ёсны тайлбар гаргах” нь Улсын Дээд Шүүхийн бүрэн эрхийн асуудал. Нөгөө талаас, аутентик тайлбар хийх субъект нь Монгол Улсын хувьд хууль тогтоох дээд байгууллага болох Улсын Их Хурал юм. Улсын Их Хурал баталсан хуулиуддаа албан ёсны тайлбар, тодотгол хийсээр ирсэн ба ихэвчлэн нэр томьёоны тайлбар, зарим заалтын тодотгол тайлбар зэргээр хязгаарлагдсан байдаг.

3/ Шүүхээс хэрэглэвэл зохих эх сурвалжийн талаар:

Монгол Улсын нэгдэн орсон Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактаар ч мөн адил хамгаалдаг. НҮБ-ын Хүний эрхийн хорооны 2011 оны 07 дугаар сарын 11-29-ний өдөр хуралдаж 102 дугаар чуулганаар хэлэлцэн баталсан ИБҮТЭТОУП-ын 19 дүгээр зүйлийн Ерөнхий тайлбар №34-ийн 42 дахь хэсэгт “Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, хэвлэн нийтлэгч, сэтгүүлчдийн гагцхүү Засгийн газар, эсхүл Засгийн газрын дэмжлэгтэй улс төр, нийгэм, хуулийн тогтолцоог шүүмжилсний төлөө шийтгэл ногдуулахыг үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний зайлшгүй хязгаарлалт гэж хэрхэвч үзэж болохгүй” тухай дурдсан. Мөн түүнчлэн тус тайлбарын 47 дахь хэсэгт “...нийтийн албан тушаалтнуудтай холбоотой тайлбар сэтгэгдлийн хувьд шийтгэх, санамсаргүй алдаа гаргаж, хорон санаа агуулалгүйгээр хэвлэн нийтэлсэн материалыг үнэн бус, хууль бус гэж үзэхээс зайлсхийвэл зохино” тус тус заасан. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.3 “*Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ*” гэж заасныг үндэслэн олон улсын хэм хэмжээг баримтлах ёстой байна.

Шүүхээс дараах хэсгийг тодорхойлох хэсэгтээ удирдлага болгосон байна.

Б.Б-ыг “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тооцсон анхан болон давж заалдах шатны шүүхийн шийдвэр нь хууль ёсны бөгөөд үндэслэл бүхий байх хуулийн шаардлагыг хангаж чадахгүй байна.

⁷ <https://d.parliament.mn/tusul/d61259be-fafe-414c-923b-e980aa129a2e>

⁸ 4.1.9. “ташаа мэдээлэл” гэж бусдын сэтгэл санаа, бие махбодь, эсхүл хуулийн этгээдийн үйл ажиллагаанд хохирол учруулах зорилгогүйгээр түгээсэн бодит байдалд нийцэхгүй гэдгийг мэдээгүй, эсхүл мэдэх боломжгүй байсан алдаатай мэдээ, мэдээлэл, баримт сэлтийг; 4.1.10. “илт худал мэдээлэл” гэж хүн, хуулийн этгээд, улс оронд санаатайгаар хохирол учруулах зорилгоор түгээсэн ор үндэслэлгүй худал мэдээ, мэдээлэл, баримт сэлтийг.

⁹ Б.Пүрэвсүрэн, “Эрүүгийн хуулийн Худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэгт шийтгүүлсэн анхны тохиолдолд хийсэн дүн шинжилгээ” Улаанбаатар хот, 2020 он. Энэхүү шүүхийн шийдвэрт хийсэн дүн шинжилгээг дараах линкээр үзнэ үү. <https://legaldata.mn/buteel/updf?id=839>

Худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэг нь хүний нэр төр, алдар хүнд, хуулийн этгээдийн ажил хэргийн нэр хүндийг гутаан доромжилсон агуулгатай бус харин илт худал мэдээллийг олон нийтэд тараасан үйлдлийг ойлговол зохино.

Олон нийтийн сүлжээ ашиглан тэднийг гүтгэж, гутаан доромжилсон шинжтэй мэдээллийг цахим орчинд тараасан үйлдлийг хоёр шатны шүүх Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 13.14 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан гэмт хэргийн шинжийг бүрэн хангасан гэж прокуророос шүүхэд шилжүүлсэн хэргийн хүрээнээс хальсан дүгнэлт хийсэн нь учир дутагдалтайн дээр хэрэглэх ёсгүй хуулийг хэрэглэсэн хууль хэрэглээний ноцтой алдаа гэж үзнэ. 2002 оны Эрүүгийн хуулийн 110 дугаар зүйлд заасан “Доромжлох”¹⁰ гэмт хэргийн шинжийг агуулсан үйлдэл мөн боловч 2015 оны Эрүүгийн хуулиар дээрх үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцохгүй болсныг тодотгон тайлбарлавал зохино.

Өөрөөр хэлбэл, үйлдэл, эс үйлдэхгүйг гэмт хэрэгт тооцох эсэхийг тухайн гэмт хэргийг үйлдэх үед мөрдөж байсан хуулиар тодорхойлдог бөгөөд Эрүүгийн хуулийг төсөөтэй хэрэглэх, үйлдэл, эс үйлдэхгүйг гэмт хэрэгт тооцохгүй болсон хуулийг буцаан хэрэглэх нь хууль ёсны зарчимд харшлах хуулиар хориглосон үйлдэл юм.

Иймд шүүгдэгч Б.Б-ын гаргасан гомдлыг хангаж, “... Х бөгс долоогч, ... асан Б шоронгийн манаач” гэх зэргээр бусдыг гүтгэж, гутаан доромжилсон агуулгатай мэдээллийг цахим сүлжээ ашиглан олон нийтэд тараасан гэх үйлдлийг "худал мэдээлэл тараах" гэмт хэрэгт тооцох боломжгүй тул Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан хэргийг гэмт хэргийн шинжгүй гэсэн үндэслэлээр хэрэгсэхгүй болгож, түүнийг цагаатгахаар хяналтын шатны шүүхээс шийдвэрлэлээ гэсэн байна.

/Доорх хүснэгтэн мэдээллээс гутаах, гүтгэх, доромжлохтой холбоотой тайлбарыг харна уу/

“Худал мэдээлэл тараах” буюу гүтгэх гэмт хэргийн зүйлчлэл

	Зохицуулалт	Тайлбар	Илрэх хэлбэр
Халдлагын зүйл	Хүний нэр төр, алдар хүнд	Бусдаас болон өөртөө өгч буй үнэлэмж	Хүн бүрт харилцан адилгүй, өөр байна
Зорилго	Гутаах	өш хонзон санах, үзэн ядах, уур хорслоо тайлах, атаархах, эр эмийн хардлага зэрэг атгаг санаагаа хэрэгжүүлэх гэсэн хувийн сэдэлт	Шүүмжлэх үйлдлээс ялгаатай
Үйлдэл	Гүтгэх		илт худал мэдээллийг олон нийтэд тараасан
	Доромжлох	тухайн хүний нэр төр, алдар хүндийг санаатай гутаасан үйлдэл	хүнийг хувийн байдалтай нь холбогдуулан үг, үйлдэл, бичгээр, дохио зангаагаар, зураг дүрсээр гутаасан

¹⁰ Улсын Дээд Шүүхийн 2007.10.29-ний өдрийн 40 дугаартай тайлбарт “...доромжлох ...” гэдэгт нийгэмд тогтсон хүмүүсийн хоорондын харилцааны болон ёс суртахууны шаардлагын хэм хэмжээ, үндэсний зан заншил, уламжлалд харшилсан, тухайн хүний нэр төр, алдар хүндийг санаатай гутаасан үйлдлийг хэлнэ. Энэ нь хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, эрүүл мэнд, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол, гадна төрх, хөгжлийн бэрхшээлтэй болон гэр бүлийн байдалтай нь холбогдуулан үг, үйлдэл, бичгээр, дохио зангаагаар, зураг дүрсээр гутаасан зэргээр илэрнэ гэж тайлбарласан.

Эндээс үзвэл, гүтгэх, гутаах, доромжлох өөр хоорондоо харилцан адилгүй гурван тусдаа үйлдэлд Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэгт холбогдуулан ял шийтгэл хүлээлгэхгүй байхаар шийдвэрлэсэн нь практикт хууль хэрэглээний нэгдмэл байдлыг хангах түүхэн ач холбогдол бүхий шийдвэр болсон гэж дүгнэж болохоор байна.

Дүгнэлт, санал

1. Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлд заасан “худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн Улсын Дээд Шүүхийн тогтоол нь “Гүтгэх”, “Доромжлох” гэмт хэргийн шинжийг агуулсан үйлдэлд гэмт хэрэгт тооцохгүй хэмээн үзсэн нь цаашид хуулийг төсөөтэй байдлаар хэрэглэхгүй байх чухал ач холбогдолтой шийдвэр болсон.

2. “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийн үндсэн шинж болох “илт худал мэдээлэл”-ийг хууль тогтоомжид тайлбарлаагүй, хохирогчийн зүгээс тийнхүү худал мэдээлэл тараахаас сэргийлэх, худал мэдээллийг залруулах хангалттай арга хэмжээ авсан эсэхийг харгалздаггүй, иргэний хуулийн 21 дүгээр зүйлийн дагуу шийдвэрлэж болох иргэний гэм хорын асуудлыг эрүүгийн хуульд оруулсан (гэмт хэрэгт тооцсон) нь Монгол Улсын Үндсэн хуулиар тунхагласан үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийн хувьд ухралт болсон гэж үзэж байна.

3. Эрүүгийн хуулийн “худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийг Иргэний болон Зөрчлийн тухай хуульд заасан нэр төр гутаах, худал мэдээлэл тараах зэрэг хууль тогтоомж дахь эрх зүйн бусад зөрчлөөс хэрхэн ялгаж тайлбарлах, зөв хэрэглэх талаар Улсын дээд шүүхээс тайлбар гаргах.

4. УИХ-д өргөн барьсан Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулийн төсөлд “илт худал мэдээлэл”, “ташаа мэдээлэл” гэж ангилан авч үзэж тусгасан нь хуулийг нэгдмэл нэг мөр ойлгож хэрэглэх ач холбогдолтой гэж үзэж байна.

5. Гүтгэх, доромжлох үйлдлийнхээ төлөө шүүхээс худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэгт холбогдуулан ял шийтгэл авсан иргэдийн тухайд, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 41 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1.4-т заасан хуулийг илт буруу хэрэглэсний улмаас хүний эрх ноцтой зөрчигдсөн. Үндсэн хуульд заасан шударга шүүхээр шүүлгэх эрх, Монгол улсын Шүүхийн тухай хуульд заасан хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх, хууль дээдлэх, шударга ёсыг бэхжүүлэх, иргэний эрхийг хангах тухайд худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийг шийдвэрлэж буй хуулийн байгууллага, төрд итгэх ард иргэдийн буюу хүний эрхийг зөрчсөн ойлголт гэж дүгнэхээр байна.

6. Эрүүгийн хуульд гэмт хэргийн шинжийг төсөөтэй хэрэглэхийг хориглосон заалтын тухайд. Эрүүгийн хуулийн 2.1 дүгээр зүйлийн 3-д “Энэ хуулийн тусгай ангид заагаагүй үйлдэл, эс үйлдэхүй, хохирол, хор уршиг, гэм буруугийн шинжийг төсөөтэй хэрэглэж гэмт хэрэгт тооцохгүй.” гэсэн заалтыг агуулгаар зөрчсөн ба өмнө нь үйлчилж байсан Эрүүгийн хуульд заасан гэмт хэргийн шинжийг төсөөтэй хэрэглэсэн байна. Үүнтэй төстэй өмнө нь Эрүүгийн хуульд байсан танхайрах (2002 оны Эрүүгийн хуулийн 181 дүгээр зүйл) гэмт хэргийг "Олон нийтийн амгалан тайван байдал алдагдуулах" (Эрүүгийн хуулийн 20.16 дугаар зүйл) гэмт хэрэг гэж зүйлчлэх тохиолдол гарч байсан. Эс үйлдэхүй үйлдэхүйг гэмт хэрэгт тооцоход өмнө нь шийдвэрлэж байсан гэмт хэргийн шинжийг төсөөтэй хэрэглэх эрсдэл гардаг бөгөөд нь энэ нь хууль хэрэглээний буруу жишиг тогтоох, гэм буруугүй хүнд эрүүгийн хариуцлага оногдуулах зэрэг онцгой үр дагавар үүсгэдэг.

7. Жишгийн эрх зүйд гол эх сурвалж болох өмнө нь шийдвэрлэж байсан хэргийн жишиг шүүхийн шийдвэр нь Ром германы эрх зүйн бүлд хууль хэрэглээний тогтсон практик, өмнө үйлчилж байсан гэмт хэргийн албан ёсны тайлбар зэрэгт тусгалаа олох тохиолдол бий, иймээс өмнө үйлчилж байсан зарим гэмт хэргийн талаар УДШ-ийн тайлбар зэргийг тухайн субъект өөрөө хүчингүй болгож, байнгын зөвтгөл хийж байх.

8. Хуульчийн хэвшмэл хандлагад өмнө нь үйлчилж байсан хууль хэрэглээний тогтсон мэдлэг, ур чадвар хамаардаг бөгөөд цаашид хуульчийн үргэлжилсэн сургалтад хандлага өөрчлөх, эрх зүйн философи буюу тухайн гэмт хэргийн онол суурь хэрхэн өөрчлөгдсөн тухай сургалтыг заавал төлөвлөн зохион байгуулж байх нь зүйтэй.

Ашигласан материал

1. Глоб Интернэшнл төв, “Хэвлэлийн эрх чөлөөний тайлан-2022-2023” Улаанбаатар хот, 2024 он.
2. “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл, 2020.02.13, №07 /1109/
3. Улсын Дээд Шүүхийн тогтоол, Дугаар 2024/ХШТ/110, 2024.10.02
4. Л.Галбаатар, “Доромжлох гэмт хэргийг дахин сэргээх нь зөв эсэх асуудал”, Улаанбаатар хот, 2023 он.
5. Нээлттэй нийгэм форум, Судлаач Д.Оросоо, Ц.Цэлмэг, С.Дэнсмаа, Г.Туул нар. “Худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэж буй практик”, Улаанбаатар 2021 он.
6. Б.Пүрэвсүрэн, “Эрүүгийн хуулийн Худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэгт шийтгүүлсэн анхны тохиолдолд хийсэн дүн шинжилгээ” Улаанбаатар хот, 2020 он.
7. Улсын Дээд Шүүх, Эрүүгийн хуулийн Доромжлох гэмт хэргийг тайлбарласан 2007.10.29-ний өдрийн 40 дугаартай тайлбар
8. УИХ-д 2025.01.23-ний өдөр өргөн барьсан Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай /шинэчилсэн найруулга/ хуулийн төсөл
9. Шүүхийн ил тод байдал төслийн хүрээнд Олон улсын эрх зүйн хөгжлийн байгууллагаас (IDLO) 2024 оны 11 дүгээр сарын 27-ны өдөр хийсэн сургалтаас
10. 2025.11.01-ний өдөр зохион байгуулагдсан Хэвлэл мэдээллийн эрх зүйн форумд хуульч Д.Оросоогийн тавьсан илтгэлээс